

אמונה בה' גם במצב של ייסורים

פרשת בקקותי, (שיחה 3) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

[א] "הרהר על מידותיי" [דברי ה' למשה]

כאשר משה רבנו התלונן לפני הקב"ה "למה הרעות לעם הזה, למה זה שלחתני? ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך". (שמות ו, א). ענה לו ה': "עתה תראה את אשר אעשה". כלומר תראה אך ורק מה שאעשה בתקופה זאת, ולא במלחמת שלשים ואחד מלכים בכניסה לא"י. ולמה? "כי הרהר על מידותיי. לא כאברהם שאמרתי לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בדי' מאות שקל כסף, ולא הרהר על מדותיי" (סנהדרין קיא.). "אמר לו הקב"ה למשה, חבל על דאבדין ולא משתכחין!" (שם). ובכל זאת ה' חנן אותו "ולפי שנסתכל הקב"ה שבשביל צער ישראל דבר כן, חזר ונהג עמו במדת הרחמים". (שמו"ר, סוף פרשה ה')
זאת אומרת, רחמנותו של משה על ישראל קלקלה את השורה.

על גודל מעלתם של בני ישראל אנו רואים מן דברי "תניא" (דף קלו): "כי אילו נמצא מלאך אחד עומד במעמד עשרה מישראל ביחד אף שאינם מְדַבְּרִים דברי תורה, תפול עליו אימתה ופחד בלי גבול ותכלית בגלל שכונתא דשריא עליהו, עד שהיה מתבטל ממציותו" כדאמרינן בסנהדרין (לט.). "כל בי עשרה שכונתא שריא". עכ"ל.

וכן מפורש עוד מעלת ישראל במשנה: "מעשה בר' יוחנן בן מתאי שאמר לבנו צא ושכור לנו פועלים. הלך ופסק להם מזונות. וכשבא אצל אביו אמר לו: בני, אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו, (עיי' מלכים א' ה, ג), לא יצאת ידי חובתך עמהן, שהם בני אברהם יצחק ויעקב" (בי"מ דף פג.). ולכן משה רבנו לא יכול היה לסבול לראות בצרתם של ישראל, ואמר מה שאמר.

בפרשתנו מפורטים פרטים רבים על צרות המיועדות לישראל אם לא ישמעו בקול ה'. כפי דברי רש"י (בפסוקים יח, כ, כא, כב, כו, לא, והם ע"פ תוי"ט) יש כאן רצף של שש קבוצות, ובכל קבוצה יש שבעה מיני פורענויות. וכבר צווח ר"א אבן עזרא נגד הרואים שהקב"ה האריך בקללות יותר מאשר בברכות, וזה לשונו: "וְיִקְיֵי מוּחַ אִמְרוּ כִּי הַקְּלָלוֹת רַבּוֹת מֵהַבְּרָכוֹת, וְלֹא אִמְרוּ אִמְתָּ. רַק נֹאמְרוּ הַבְּרָכוֹת 'כִּלְלֵי וְנֹאמְרוּ הַקְּלָלוֹת' פְּרִטִים לִיירָא וְלֵהפָחִיד הַשׁוֹמְעִים. וְהַמְּסַתְּכָל הַיֵּטֵב יִתְּבַר לוֹ דְּבַרִּי". (על ויקרא כו, יג)

היסוד לדברי ר"א אבן עזרא הוא שמאגת הקב"ה, לעולם לא יבואו הרעות.

- האריך בזה הרמב"ם. (מורה נבוכים ג, יב)
- וכן רמח"ל כתב שאין שום דבר שהוא רע מוחלט בעולם, כי הכל מנוהל ע"י ה' כך שיחזור לבסוף למטרה טובה. ("ילקוט ידיעת האמת" א/שיג; אדיר במרום, ח"א עמי לה, פו).
הרע הוא רק רע לכאורה, אבל בעומק פנימיותו הוא טוב. ("אדיר במרום", ב/לט-מ).
- וכן מפורש במהר"ל אודות מיני פורעניות הבאות על אוה"ע, שהם כדי שישראל יתעוררו ויחזרו בתשובה. זה לשונו: "כי אין לומר שהש"י מביא פורענות על האומות בשביל חטא שלהם, זה אינו. כי הש"י ממנו לא בא רק הטוב, וכל הדברים הבאים מן הש"י הם טובים ולא רעים. ואם אתה אומר שהפורענות בא לעולם בשביל לאבד האומות, הרי היה זה רע, ואין בא מן הש"י רק הטוב...". ("יחידושי אגדות", א, קלוז)

ובכל זאת, הנה הקב"ה משבח את היסורין.

- "שלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל ולא נתן אלא ע"י יסורין, אלו הן – תורה, וא"י, ועוה"ב". (ברכות ה.) – ודאי שאין אלו יסורי עונש, כי מדובר בכל מקרה אפילו אין בו חטא. אלא הם מכשירים את האדם, מעדנים אותו ומרוממים אותו. "אמר הקב"ה לדוד, אם חיים אתה צריך, יסורין אתה צריך". (ויקרא רבה ל,ב).
- "כל זמן שאתה מרבה בדעת, מרבה ביסורין". (מדרש קהלת רבה א').
- "חביבין יסורין לפני הקב"ה, ששמו של הקב"ה חל על מי שהיסורין באין עליו". (מדרש תהלים, צד).
- "איוב, אילולא לא קרא תגר כשבאו עליו יסורין, כשם שאומרים 'אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב' כך היו אומרים 'אלהי איוב'. (ילקוט שמעוני איוב, רמז תתקי"ח).

וצריך עיון, הא כיצד?

(1) אלא, אָמרו לנו בירושלמי (ברכות, ט,ה), שכאשר היו ממיטים את ר' עקיבא בעיניו על שלימד תורה ברבים, הגיעה שעת קריאת שמע והתחיל רבי עקיבא קורא וּשׁוֹחֵק. שאל אותו טורנוסרופוס אם הוא מבעט (=אדיש) ביסורין. ענה לו: כל ימי הייתי מצטער(!) ואומר, מתי יגיע לישי לקיים 3 החלקים שבפסוק – "ואהבת את ה' – (1) בכל לבבך, (2) בכל נפשך, (3) בכל מאדך. כבר אהבתי את ה' בכל לבי וממוני אבל "בכל נפשי" עוד לא היה בדוק בידי. כעת שהגיעה שעת ק"ש ולא זזה דעתי, לכן אני קורא ושוחק" עכ"ל.

זאת אומרת, ר' עקיבא הבין שעד שהאדם עובר שעת נסיון שטבעי-העולם מתנגדים לקיום מצוותיו של ה', והאדם צריך לבחור בין צו-השכל, לבין צו-הרצון הפרטי שלו, עד אז אין לו בדיקה עצמית אם הוא דבוק בקונו, ושמא ח"ו מה שדיבר כל ימות חייו היה רק רמאות-עצמית ח"ו, מס שפתיים בלבד. אבל כאשר האדם אדוק בקונו בחרוף-נפש למרות כל הלחצים המובאים עליו, ואפילו המשפילים והמכאיבים ביותר, רק אז הוא יודע שהוא הצליח להביא את אָנִיַּת-גופו (עם כל הסחורה הרוחנית שבה) לחוף מבטחים, ונמסרה בשלימות "לבעל הבית", הקב"ה. במותו של האדם על קידוש ה', וגם בחייו של האדם בניגוד עיקש לכל ההתנכלויות של גורמים עוינים והוא שומר אמונים לציווי ה', רק אז התברר לו לאדם עצמו שהוא הצליח למלאות תפקידו שה' הטיל עליו בחייו. והאדם אז שמח ביותר! על זה אמרו "כל השמח ביסורין שבאין עליו, מביא ישועה לעולם!". (תענית ח. עי"ש דברי רש"י על "פגעת את פש").

ולכן מכל אוה"ע, דוקא ישראל הם העוברים את כור המבחן, את היסורים.

- "המצדיק עצמו מלמטה, מצדיקין עליו הדין מלמעלה". (תענית ח.).
- וכל מי שאינו ביסורין מן הגויים שמסביביו, יש לפקפק ביחוסו אם הוא מזרע ישראל בכלל. (חגיגה ה. "אינו מהם").
- יהודי שכבר עברו עליו ארבעים יום ללא כל יסורין, סימן עליו שהוא מהרשעים שנפרע כל שכרו של עוה"ב בימות עוה"ז. (ערכין טז:).
- כי דרגתם של ישראל להיות מן הנרדפים. (מהר"ל, "נתיבות עולם", יסורין, פ"א).

נכון, שהרואה אדם אחר מישראל בצער צריך לעשות כל פעילות אפשרית כדי לחלץ אותו מצערו. הנמנע מזה גם לא יזכה לתורה, כי אינו "נושא בעול עם חברו" (אבות, ו'), והוא גם לקוי בחוסר אהבת ישראל. גם בשכלו ותודעתו הוא צריך להיות מיצר עליו, כדברי תרגום על תהלים (עג, ה: "בעמל אנוש אינמו,

ועם אדם לא ינוגעו" (מתרגמין) "בְּ-לִיעוֹת גְּבֵרָא דַמְתַּעֲסָקִין בְּאוֹרֵייתָא – לִיתְהוֹן לְעֵין, וְעַם בְּנֵי נְשָׂא צְדִיקִי, דַּסְבְּלִין יִסּוּרֵי – לֹא מַתְכַּתְשִׁין". וכן אמר איוב (ל, כה) – "אם לא בכיתי לְקֶשֶׁה-יּוֹם, עֲגָמָה נִפְשִׁי לֵאבִיוֹן".

(2) אבל בעת ובעונה אחת, אסור לו לאדם לשכוח שכל הרעות פועלות (בטווח רחוק וטווח רחב) באמת לטובתנו, ו"אין דבר רע יורד מן שמים" (בי"ר נא). לעתיד אנו ניווכח שמכל הרעות יצאו לנו טובות עצומות (ע"ע דבר נפלא, "אוצרות הנצי"ב", ערך "צרה"). וזה כוחם של ישראל, שמתוך ראייה בהירה הם ממליכים את הקב"ה על כל מאורעות תבל ויודעים שיש שליט בעולמו. אמנם אה"ע זוממים רעותינו כל היום, אבל כל מה שמתבצע יוצא רק לפי פסק דינו של הקב"ה אשר הוא כולו רק להיטיב. אמנם אה"ע ייענשו מרות על מחשבתם שהיתה לרעה, אבל ("פליגין דיבורא") עצם הפעולה היא כולה מנוהלת בידי יוצר הכל, והכל מכוון למטרה טובה בלבד. ככתוב "ואתם חשבתם עלי רעה, אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב" (בראשית ג, ט). ואמנם עשרה הרוגי מלוכה הם נשמותיהם של עשרת השבטים וסבלו על כוונתם לרעה. אבל עצם הפעולה של הורדת יוסף למצרים, ובעקבותיו ירדו כל צאצאי יעקב, שמשה הקדמה ליסורים שהם תנאי-מוקדם לקבלת התורה (ברכות ה). והמעשה חוזר לטובה.

(3) כן מצאנו שדוד המלך קילל את שאול המלך ודואג ואחיתופל על כל רעתם שגמלוהו: "תחת אהבתי ישטונני... שטן יעמוד על ימינו, תפילתו תהיה לחטאה. יהיו ימיו מעטים... יהיו בניו יתומים". (תהלים קט, ופירש שם רד"ק שזה מוסב על האישים הנ"ל. וכן מפורש בתהלים כח, ג-ה) כדי שיקבלו את עונשם בעוה"ז ולא בעוה"ב ששם העונש הרבה יותר גרוע. (רש"י על מלכים א' ב, ו).

כל זה מבחינת כוונתם שלא היתה לשם שמים. אבל בבחינת המעשים כשלעצמם הרי הם כולם מסודרים לטובתו של דוד ("אם חיים אתה צדיק" ויק"ר ל, ב) ועל האדם לקבל יסוריו בשמחה. ולכן בנוסף להנ"ל, אף מה שקילל אותם, אין כאן התפרצות של רגשות אישיים, כי הצדיק נוטש אנוכיותו. כל כולו מכוון לכבוד שמים. כאשר יעקב קילל "אם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה" (בראשית לא, לב) הרי קילל גם מבני ביתו, כי אם חמדו לקחת אֵל זר, מגיע להם מיתה. כל כולו של יעקב מזדהה עם כבוד ה' ולא חושב על עצמו. כן דוד כאשר קלל את אויביו. והראיה לכך, שהוא עצמו לא נקף אצבע כדי להרע להם (שמו"ב טז, ו) ועוד גער באבישי בן צרויה "חי ה' אם תגע בדמו של צדיק זה, אני מערב דמו בדמך", (מדרש תהלים ז, ב) אלא שדוד מסר דינו לשמים, ולכן קלל אותו.

[ג] שְׂמֵחָה בִּיִּסּוּרֵין – דוּחָה אוֹתָם וּמוֹנַעַת אַחֲרֵיהֶם!

ומכאן באנו לדבר נפלא מאד. אם האדם "נשבר" מחמת פחד מהיסורין העלולים לבוא, הרי הוא כמו ידיו גורם שיבואו עליו. כך לשון הזוהר (בתרגום ללשון הקודש) – "אם האדם עומד במאור-פנים למטה, כך יאירו לו מלמעלה. ואם הוא עומד בעצבות, כך מביאים עליו מדת הדין. ולכן 'עבדו את ה' בשמחה'. חדוה של בן אדם מושכת לקראתו חדוה אחרת עליונה" (זהר ב/קפד:).

ובאמת, כך גם כתוב בגמרא (ברכות ט). – "רב יהודה בר נתן היה הולך בשוק מאחורי רב המנונא, והשמיע קול אנחה. אמר לו, יסורין אתה רוצה להביא על עצמך? שכתוב, "כִּי פָחַד פְּחַדְתִּי וַיִּאֲתָנִי, וַאֲשֶׁר יִגְרַתִּי יָבֵא לִי!". (איוב ג, כה) כיון שהאדם מפחד, זהו סגולה רעה להביא עליו אותו הדבר שממנו הוא חושש.

וכך כותב רבנו יונה (על משלי ג, כו) – "שנאמר 'חרדת אדם, יתן מוקש' (משלי כט, כה), 'החרדה שיחרד מן האדם (הגוי או הצורך) הוא חָטָא לנפשו, ונותן מוקש ומגברת אויב ומקרבת הצרה אליו. כי ראוי לאדם שלא יחרד מזרוע בשר ודם, ובוטח בה' יִשׁוּגְבַּ מן הצרה, בשכר הבטחון, אע"פ שהיתה הצרה ראויה לבוא עליו" עכ"ל.

והדברים הובאו בסגנון זה ב"כד הקמח" לרבנו בחיי (ערך "בטחון"), ועיין גר"א על משלי (כט, כה).

כיצד האדם יגיע למדרגה רוממה כזו? כיצד האדם ישחק כאשר יראה שועלים יוצאים מבית קודש הקדשים (מכות כד.) וכאשר רואה צוררים מתקלסים בישראל? (ירושלמי ברכות ט, ה.).
התשובה לזה גם כן נמצא בזוהר (ג, רלו) – שכאשר האדם ממליך את אדון יחיד על עולמו, הוא מבין שכל אשר מתרחש, הכל מנוהל ע"י השגחה פרטית של הקב"ה. וכך הוא קורא קריאת שמע בכוונה. וז"ל: "כל המייתד יחוד זה בכל יום, חדוה מוזמנת לו מלמעלה. זה מהסוד של אותיות ש"מ של שמע", ואותיות "אח" של "אחד". ביחד הם "אשמח", "אנכי אשמח בה" (תהלים קד, לד) עכ"ל.

והרמב"ם ברוח קדשו אף הוא זכה לסוד זה, כאשר כתב: "כי האמונה בה", והשמחה באותה האמונה, הם שני מצבים שלא ייתכן שיסורו (מן האדם) ולא ישתנו מכל מי שהושגו לו". (מו"י ב/כט) כלומר, אם לרגע אחד של אמת, האדם יקלוט באופן ברור וטוב את הרעיון הזה – שוב לא ייחלש מזה לעולמים.
כך כתב "מסילת ישרים" (פרק כג) שאם האדם יצייר בעין-דמיונו רגע היכנסותו לפני ביי"ד של מעלה למשפט, "היררים ראש? היהיה לו פתחון פה?... הנה ודאי שאילו רגע אחד יצייר האדם בשכלו האמת הזה ציור אמתי וחזק, פרוח תפרח ממנו כל הגאווה ולא תשוב אליו עוד" עכ"ל. כלומר, כל הבעיה היא להשיג מושג זה בצורה צלולה ומובהקת, ואפילו רק לרגע אחד. ואם ישיג ככה, אז טוב לו כל הימים.

והמשיך הרמב"ם לתאר בחכמתו, את ההבדל בין הטובה האמתית שיש לו לייחל לה בעוה"ז (=להצליח בעבודת ה'), לבין נכסי שוא וכזב של דמיונות בני אדם, דברים שהם של מה בכך (מו"י ג, כג). וכאשר יש לו לאדם מבט אמתי ופנימי הנ"ל, ע"י זה הוסרו העוקץ והכאב של כל היסורין והאדם חוזר לראות איך שהכל פועל לטובתו. אמנם אנו מבקשים מה' שלא יביא עלינו יסורין (ברכות יז.), אבל זהו משום שאנו מפקפקים בעצמנו אם נוכל לעמוד בנסיון ולא נפרוק עול ח"ו מחמת שתשתבש דעתנו (וכמו שביקש ר' יוחנן "לא הן ולא שכוון", ברכות דף ה:). אבל מה שהקב"ה אמנם החליט בסופו של דבר להביא יסורין על ישראל, סימן הוא שבכוחנו לנצל אותו לטובה. ובכן יש כאן "שני דינים". לפני תקופת הבאת היסורין, (=להתפלל למנוע), ואחרי בואם. (=לקבלם בשמחה) כי בזה האדם מוכיח שאין שום דבר בעולם שיחצוץ בינו לבין קונו.

- (*) הרב שליט"א הרחיב בנושא זה, בשיחות לפרשת וארא. עיין שם.
תוספת התלמיד. לעניין **צדיק ורע לו**, ליקטנו בס"ד, כמה מתשובות רבותינו ז"ל שעסקו בכך, והדברים משלימים לשיחת הרב כאן:
1. "צדיק וטוב לו, צדיק גמור. / צדיק ורע לו, צדיק שאינו גמור. / רשע וטוב לו - רשע שאינו גמור. / רשע ורע לו - רשע גמור". [ברכות ז.]
 2. מחמת טבעו, (חולשת גופו, אקלים המדינה וכו'), או על שלא התפלל על דורו, או לכפר עליהם. [ספר העיקרים, סיבה א]
 3. כפרה על חטאים קלים, או ע"מ למונעו מחטאים עתידיים שטבעו מושך אליהם. [שם, סיבה ב]
 4. מחמת אביו או בניו. (כגון בחטא ע"ל שנגזר על כל צאצאיו או שאם האב היה עשיר ורשע ולכן נעשה עני, הרי בנו נולד לעניות מחמת אביו. ולהיפך, "כל שאפשר לו למחות על אנשי ביתו ולא מיחה – נתפס על אנשי ביתו". [שבת נד:]) [שם, סיבה ג]
 5. ייסורין של אהבה. ובאין להגדיל שכרו כשעומד בהם. (ונכלל בזה גם ייסורים על עוונות קלים שבקלים עד שהוא עצמו אינו יודע מהם כלל, ואם כן חוזר הדבר להיות עומד בניסיון להאמין ולהצדיק את ה' יתברך) [שם, סיבה ד]
 6. ייסורי הַעֲרָה כדי לעוררו לתשובה, ואינם ייסורי כפרה. [ייתכן ולכפרתו מגיעים לו ייסורין קשים יותר!] [דרך ה', רמח"ל]
 7. בגלל עבירות של גלגול קודם. [דרך ה', רמח"ל]
 8. אין תשובה. – כך כתב הרמב"ן בשער הגמול, "וְדָבָר זֶה אֵין לוֹ תְּשׁוּבָה לְדַעַת הַבְּרִיּוֹת, אֲלָא לְדַעַתוֹ שֶׁל אֵל דַּעַת יִתְבַּרְךְ. כִּךְ אָמַר חַכְמִים (מנחות כט:), על ר' עקיבא שהראה אותו הקב"ה למשה רבנו, בְּמֵרָאוֹת הַנְּבוּאָה, וְאָמַר לְפָנָיו: רַב־שֵׁעַ, הַרְאִיתָנִי תּוֹרָתוֹ, הַרְאִיתָנִי שְׁכָרְךָ. רָאָה שְׁחֻתֵיכֶם בְּשָׂרוֹ בְּמִקּוּלָיו. אָמַר לְפָנָיו: רַב־שֵׁעַ, זֶה תּוֹרָה וְזוֹ שְׂכָרָהּ! אָמַר לוֹ: שְׂתוּק עַל עֲצֻמְךָ, כִּךְ עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנָיו". [אך כתב שתשובה לְדָבָר, נִתְּנָה לְיוֹדְעֵי סוּד וְנִכְלָל בְּסוּד הַעֲיֹבֹר. [עיין תורה שלימה חלק יג – במבוא לקונטרס סוד העיבור] וע"ז כתב, "שהפירוש בהן בכתב, אסור; והרמוז, אובד תועלת". ואומנם מסיים שהראוי לכל אדם להאמין שאינו צדיק גמור, ובאו לו צרותיו לכפר עוונותיו).
 9. אין שאלה. – הרמב"ם במורה נבוכים [ג,ב] עונה, כי הצדיק אינו צדיק, והרע אינו רע. וגם המיוסר בייסורין, עדיין רב חסדו של ה' עליו! ואין כאן "צדיק, ורע לו", אלא רק "חסד אֵל כל היום".
 10. לא תמיד הרע בא כמטרה ותכלית לענישה, אלא יש והוא אמצעי לטוב, כעניין "אודך ה' כי אנפת בי", שפירשו חז"ל, שנשברה רגל פרתו ונפלה, ומצא מטמון תחתיה. או שימלט ממקרה רע ע"י מקרה רע אחר, כגון, שנתעבב כי נתקע לו קוץ ברגלו, ולא הלך בספינה שהיה רוצה לילך – וטבעה הספינה בים, וניצל. [דרך ה']